

ترکان، اسلام و علوی‌گری - بکتاشی‌گری در آناتولی

محمدتقی امامی خوئی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

تهران، ۱۳۹۲

سرشناسه : امامی خوئی، محمد تقی، ۱۳۱۸ -
 عنوان و نام پدیدآور : ترکان، اسلام و علوی گری - بکتاشی گری در آناتولی / محمدتقی امامی خوئی .
 مشخصات نشر : تهران : پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی ، ۱۳۹۱ .
 مشخصات ظاهری : ۴۳۸ ص. : مصور ، جدول .
 وضعیت فهرست نویسی : فیا
 یادداشت : کتابنامه .
 یادداشت : نمایه .
 موضوع : بکتاشیه -- ترکیه -- تاریخ .
 موضوع : شیعه -- فرقه ها
 موضوع : شیعه -- ترکیه -- تاریخ
 موضوع : اسلام -- فرقه ها -- تاریخ
 شناسه افزوده : پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 رده بندی کنگره : ۱۳۹۱ ۴۸الف/۴۲ BP۲۹۰
 رده بندی دیویی : ۲۹۷/۸۷۳
 شماره کتابشناسی ملی : ۲۷۵۷۸۸۵

ترکان، اسلام و علوی گری - بکتاشی گری در آناتولی

مؤلف: محمدتقی امامی خوئی
 ویراستار: وحاب ولی
 ناشر: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 مدیر نشر: ناصر زعفرانچی
 ناظر چاپ: مجید اسماعیلی زارع
 نسخه پرداز: فرزانه صادقیان
 آماده سازی: عرفان بهار دوست
 حروف نگار و صفحه آرا: فرزانه صادقیان
 طراح روی جلد: عین... آزموده
 اجرای جلد: عطلا... کاویانی
 چاپ اول: ۱۳۹۲
 تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه
 چاپ و صحافی: اتحاد
 ردیف انتشار: ۹۱-۲۳

حق چاپ برای پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی محفوظ است.

ISBN 978-964-426-592-1

شابک ۹۷۸-۹۶۴-۴۲۶-۵۹۲-۱

نشانی: تهران، صندوق پستی: ۱۴۱۵۵۶۴۱۹، تلفن: ۸۸۰۴۶۸۹۱۳، فاکس: ۸۸۰۳۶۳۱۷

فهرست مطالب

مقدمه.....	ز
فصل اول: ترکان و آسیای مرکزی.....	۱
فصل دوم: باورهای اولیه ترکان.....	۵
فصل سوم: فتح ترکستان به دست اعراب مسلمان.....	۱۷
فصل چهارم: ورود ترکان به عالم اسلام.....	۳۳
فصل پنجم: ترکان و اسلام.....	۵۵
فصل ششم: استیلای سلجوقیان بر جهان اسلام.....	۶۵
فصل هفتم: نگاهی به کوچ و مهاجرت‌های دراویش به آناتولی.....	۸۳
فصل هشتم: ترکیب جمعیتی آناتولی.....	۱۰۰
فصل نهم: نقش متقابل ترکان و اسلام.....	۱۳۵
فصل دهم: علویان آناتولی.....	۱۴۰
فصل یازدهم: علویان و بکتاشیان آناتولی.....	۲۰۹
فصل دوازدهم: بکتاشی‌گری پس از حاج بکتاش.....	۲۷۶
فصل سیزدهم: ادبیات بکتاشی.....	۳۰۱
فصل چهاردهم: اعیاد علوی - بکتاشی.....	۳۱۱
فصل پانزدهم: نقش عاشق‌ها در گسترش ادبیات علوی - بکتاشی.....	۳۱۶
فصل شانزدهم: زن در فرهنگ علوی - بکتاشی.....	۳۲۱

و ترکان، اسلام و علوی‌گری - بکتاشی‌گری در آناتولی

فصل هفدهم: رابطه مسیحیت با علویان و بکتاشیان.....	۳۲۶
فصل هجدهم: مزارات بکتاشی.....	۳۳۲
فصل نوزدهم: تأثیر فرهنگ ایرانی در طریقت بکتاشی.....	۳۵۷
فصل بیستم: زندگی علویان - بکتاشیان آناتولی از تشکیل دولت صفوی تا برقراری رژیم جمهوری در ترکیه.....	۳۶۲
کتابنامه.....	۳۸۳
فهرست اعلام.....	۳۹۷

www.ketab.ir

مقدمه

ترک‌ها یکی از اقوام بزرگ و با سابقه‌ای طولانی در تاریخ بشریت بوده‌اند، که از هزارها سال پیش در قاره‌های آسیا، اروپا و آفریقا پراکنده شده‌اند. ولی با وجود این پراکندگی و مهاجرت‌های مداوم، آن‌ها در سرزمین اصلی خود یعنی آسیای مرکزی، نقش درخور فعالیتشان را ایفا نکردند. علت این امر، به سبب پراکندگی در مناطق مختلف و گسترش دگرگونی آن‌ها با شرایط محیطی و همچنین به سبب پراکنده شدن در اقلیم‌های گسترده گوناگون و جدید، و روی آوردن آنان به یکجانشینی بوده است.

این مهاجرت‌ها اغلب از دشت‌های مجاور کوه‌های آلتایی، ترکستان شرقی، دشت قبیاق یا خزر، دشت‌های آذربایجان و آناتولی صورت گرفته است. بخش دیگری از ترک‌ها با گذر از شمال دریای خزر و دریای سیاه، به اروپا رفته، و در میان اقوام اروپایی با پذیرش زبان و مذاهب آنان، به تحلیل رفتند، و شاخه دیگری از آن‌ها، با ورود از شرق ایران، از راه آسیای مقدم به خاورمیانه و شمال آفریقا رفته، و در میان اقوام ایرانی و عرب مستحیل شدند. ولی در کانون‌های پرجمعیت موجودیت زبانی و نژادی خود را تا به امروز حفظ نمودند. روی این اصل در هر دوره از تاریخ گذشته، می‌توان شاخه‌هایی از این اقوام را در قلمروهای مختلف مشاهده نمود.

زندگی آن‌ها در صحرا به صورت جمعی بوده است. این جمع بودن به معنای یگانه بودن نیست. بلکه منظور، برابر بودن آنان در امر تصمیم‌گیری در خصوص مسائل مهم قبیله می‌باشد که در نتیجه آن‌ها را متحد نگه می‌داشت. زیرا تصاحب زمین برای ییلاق و قشلاق گله‌های خود، و حفظ این اراضی در مقابل دشمنان، تنها با اعضای خانواده تأمین

ح ترکان، اسلام و علوی‌گری - بکتاشی‌گری در آناتولی

نمی‌شد؛ بلکه با متحد شدن صاحبان گله‌ها، مقر اصلی ایل شکل می‌گرفت. گاهی این اتحادیه‌ها، امپراتوری‌های بزرگی را تشکیل می‌دادند که پس از پیروزی و تصاحب ثروت کانون‌های متمدن، و آغاز برخورد منافع، اتحاد آن‌ها را از هم گسسته و به هم می‌زد. اکثراً هستی و دوام این اتحادیه‌ها به طول حرکت و میزان غارت‌های آنان بستگی داشت. این تشکیل‌ها ضمن دربر داشتن مقاصد سیاسی، پاسخگوی منافع اقتصادی آنان نیز بود. در این اتحادیه‌ها، آداب و رسوم قبیله‌ای از قدرت‌گیری افراد خاص جلوگیری می‌کرد. رئیس قبیله هر چند در رأس قرار داشت، اما این مقام به اصل و نسب افراد وابسته نبود. برابری در قبیله حکم می‌کرد تا در مجالس و شوراها هرکسی نظر خود را با قدرت و آزادانه بیان کند. وظیفه ایل تنها تقویت اقتصاد ایل، حفظ منافع، و تصاحب ثروت از راه حملات و تأمین شکار دسته جمعی نبود؛ زیرا اساس اقتصاد کوچ‌نشینان را گله، و گله‌داری تشکیل می‌داد. در مواقع قحطی، گرسنگی و مرگ و میر گوسفندان و به طور کلی گله‌ها، اقتصاد قبیله دستخوش بحران می‌شد، و اکثر حملات صحرانشینان در چنین مواقعی صورت می‌گرفت. توقف حملات و برخورد منافع، موجبات از هم گسیخته‌شدن پیوندهای اتحادیه، و از بین رفتن اقتدار کوتاه‌مدت آن‌ها را فراهم می‌آورد. حملات صحرانشینان و کوچ‌پروان به سبب تبخّر در تیراندازی و اسب‌سواری تا قرن شانزدهم میلادی اکثراً با موفقیت همراه بود. تا آن‌که با پیدا شدن سلاح‌های آتشین به عمر قهرمانان صحرانورد نیز خاتمه داده شد.

غیر از اقتصاد دامی صحرانشینان، آن‌هایی که در مسیر راه‌های ارتباطی شرق و غرب قرار داشتند، با به دست‌گیری امنیت شبکه ارتباطی راه‌های تجاری، و کسب آگاهی و آشنایی با تجارت، و کالاهای تجاری، وارد گردونه تجارت نیز می‌شدند. وجود افسانه‌های باقیمانده از زمان‌های دیرین، می‌تواند نوع زندگی و اندیشه روزگار ترک‌های صحرانشین را به دست دهد. زیرا افسانه‌ها از شرایط زندگی یک جمع، زاینده می‌شود. وجود افسانه «بوزقورت» (گرگ خاکستری) در میان اقوام آسیای مرکزی، با زندگی این اقوام نزدیکی‌های بسیاری دارد. زیرا قبایل و اقوام در قحطی و گرسنگی با

تشکیل اتحادیه به کانون‌های ثروت، و گرگ‌ها نیز هنگام گرسنگی، متحداً به گله‌ها حمله‌ور می‌شدند. پس می‌توان گفت عملکرد گرگ‌ها می‌تواند راهنما و الگویی برای اقوام صحراگرد بوده باشد. هم چنین در داستان «اوغوزخان»، حملات او را به راهنمایی یک گرگ قید کرده‌اند، و نیز «بیلگه خان» از خاقان‌های ترک می‌گوید: «خداوند به پدرم قدرتی همانند قدرت گرگ داده، و دشمنانش مثل گوسفند هستند.» که به خوبی نشانگر نقش و اهمیت این حیوان در زندگی ترک‌ها است؛ و یا در افسانه «آرگنه گون»، هنگامی که اقوام ترک در کوه‌های آرگنه گون گرفتار می‌شوند، وسیلهٔ آهنگری راهنمایی، و نجات پیدا می‌کنند که دلیل بر شناخت، و ذوب آهن توسط اقوام ترک آسیای مرکزی است.

از طرفی نیز این انسان‌های سالم و استوار صحراگرد در بسیاری موارد تأمین‌کننده منابع انسانی و نظامی کانون‌های تمدنی بوده‌اند که تحت شرایط محیطی خود، فرمانروایان کم‌نظیری را به عرصه ظهور رسانده‌اند که توانستند حکومت‌های منسجمی را در کانون‌های تمدن تشکیل دهند نظیر توکیوها، خزرها، اویغورها، قرقیزها، قراخانیان، سلجوقیان، خوارزمشاهیان و عثمانیان. بخصوص حاکمیت‌های طولانی مدت سلجوقیان و عثمانیان، که حاکمیت جهان اسلام را به مدت ده قرن در دست داشتند؛ و اساس و محتوای این پژوهش و قلمرو اصلی این تحقیق نیز مربوط به باورها و اعتقادات فکری دوران حاکمیت سلجوقیان و عثمانیان می‌باشد که در متن به تفصیل بیان شده است.